

**ЮРІЙ ПЕТРОВИЧ ТЕСЛЕНКО-ПРИХОДЬКО –
ОДИН З ПІОНЕРІВ РЕНТГЕНОЛОГІЇ В УКРАЇНІ.
МАТЕРІАЛИ ДО БІОГРАФІЇ**

Висвітлено маловідомі сторінки життя і діяльності Юрія Петровича Тесленка-Приходька (1884 – 1937 [?]), брата у других Лесі Українки, одного з піонерів рентгенології в Україні, засновника Рентгенівського інституту в Києві 1920 р., репресованого і знищеного у сталінських таборах.

Ключові слова: Тесленки-Приходьки, заслання, Запруддя, політехніка, рентгенологія, фотографія, Рентгенівський інститут.

Про Юрія Петровича Тесленка-Приходька, брата у других Лесі Українки, відомо загалом небагато. Ще років десять тому про нього, як і про інших близьких родичів письменниці, не згадували зовсім; нині переважній більшості він відомий як автор останніх знімків Лесі Українки (травень 1913 р.), видових та етнографічних фото з села Запруддя, виконаних на замовлення Олени Пчілки (натурні ілюстрації до „Лісової пісні” Лесі Українки).

Спорадичні згадки про брата Юрка у листуванні Лесі Українки дозволяють зробити висновки про те, що теплі, дружні, родинно-близькі стосунки були між ними все життя: доброта, інтелігентність, висока культура спілкування були у них спадковими.

Юрій Петрович Тесленко-Приходько належав до славного роду Косачів (по матері), який дав Україні й світові письменників (Леся Українка, Олена Пчілка, Михайло Обачний, Ольга Косач-Кривинюк, Юрій Косач, Олена Ластівка), художників (Юрій Косач, Ольга Сергіїв), учених (Михайло Косач).

Радянські енциклопедії та енциклопедичні довідники не містять прямих згадок про Ю. П. Тесленка-Приходька; його прізвище (без другої половини) і помилково зазначене ім'я (ініціал „С” замість „Ю”) згадано у статті А. І. Позмогова

„Рентгенологія”, яку подає Українська радянська енциклопедія, серед імен учених, котрі зробили „великий внесок у розвиток рентгенології в нашій країні в рад [янські] часи” [1, 341].

У статті „Рентгенологічний і онкологічний Київський науково дослідний інститут” у тому ж виданні вказано дату заснування інституту – 1920 р., але ім’я засновника упущено [1, 341].

Енциклопедичний довідник „Київ” указує, що науково-дослідний „Рентгено-радіологічний та онкологічний Інститут” системи МОЗ України засновано 1920 року на базі громадської організації „Рентгендопомога”, але кому належить заслуга його створення – не згадує [2, 521].

Упорядники ж „Енциклопедії українознавства” згадують ім’я Юрія Петровича Тесленка-Приходька двічі: у статті В. Плюща „Рентгенологія” Ю. Тесленко названий одним з піонерів цієї галузі в Україні; у статті „Рентгенологічний Київський Науково-Дослідний Інститут” Ю. Тесленко означений як засновник Інституту у 1920 році [3, 24, 94].

Ю. П. Тесленко-Приходько народився 25 грудня 1884 року в Сибіру, в м. Пудож, де перебували на засланні батьки – Петро Васильович і Олена Антонівна з Косачів. До Луцька вперше потрапив у березні 1891 року, коли його мати, тьотя Єля, приїхала з Томська до Луцька, у гості до Косачів, які мешкали тут, а Леся щойно повернулася з Відня, де пройшла курс лікування. Про це згадує Ольга Косач-Кривинюк у „Хронології”: „16 березня Леся вже в Луцьку. Там гостює в Косачів Лесина тітка, Єлена, з малим сином Юрієм (Петровичем Тесленком-Приходьком). Вона вже відбула своє заслання і приїхала з Сибіру побачитися з своїми” [4, 139].

По короткій гостині Олена Антонівна з Юрком повернулися до Сибіру, бо термін заслання Петра Васильовича ще не закінчився. „Тітка Єлена недавно писала Ользі, що вона з сином приїде в Росію (з Сибіру) в червні, а її чоловік, якому маніфестом зменшили термін заслання на рік, у жовтні. Приїдуть уже зовсім і хочять оселитися десь недалеко від родичів” [4, 309].

Лише 1896 року Петро Васильович, батько Юрка, відбув строк ув'язнення: того року родина гостювала в Колодяжному; далі оселилися в Ризі, У березні 1900 року на кілька днів до них завітала в гості Леся Українка. Петро Васильович 1881 р. був висланий у Тобольську губернію „без позбавлення прав і маєтностей”, тому, повернувшись і продавши через посередництво брата, Іларіона Васильовича, маєток на Полтавщині, придбав натомість Запруддя.

1897 року Тесленки-Приходьки живуть у Ризі, але часто приїзять на Волинь. У листі до батька та сестри Оксани (з Києва до Луцька) від 21 травня 1897 року Леся Українка, радіючи з того, що її наступна поїздка на лікування до Криму відбудеться в супроводі тьоті Єлі, передає вітання їй і двоюрідному братові: „...цілую тебе і тьотю Єлю з Юрком, коли вони там” [5, 370]. У листі з Ялти до батька від 30 червня того ж року знову цілує міцно його, сестричку Оксану і брата Юрка [5, 374].

У листі до сестри Ольги з Кимполунга від 9 червня 1901 року Леся, схвалюючи намір Ольги вийти заміж за Михайла Кривинюка, пише про те, що „Микунька і Юрко” будуть на весіллі боярами [6, 436]. Щоправда, весілля того року не відбулося.

У 1902–1907 рр. Тесленки-Приходьки мешкають переважно в Запрудді Ковельського повіту (нині Камінь-Каширський район). Часто у них гостює Оксана Косач; вона з Миколою, рідним братом, найближча за віком до Юрка. Фотокартки початку ХХ століття свідчать, що Запруддя відвідували Ольга Косач, Михайло Кривинюк, Олена Пчілка, Микола та Ізидора Косачі, Маріанна Лисенко, Григорій Косач, Петро Антонович.

Кінець ХІХ – початок ХХ століть був часом багатьох науково-технічних відкриттів і досягнень у галузі науки й техніки. Зокрема, німецький фізик Вільям-Конрад Рентген (Röntgen) (1845–1923) відкрив 1895 року проміння, яке називав Х-промінням (згодом воно дістало назву рентгенівського). У 1900–1920 роках Рентген був професором Мюнхенського університету. До Мюнхенської політехніки вступає Юрій Тесленко-Приходько, можливо, не без впливу старшого двоюрідного брата Михайла

Косача, фізика за покликанням (в одному з листів Михайло писав: „Хочу конче швидкість рентгенівських променів окреслити і слави зажити”). А скоріше за все, допитливого юнака привабила нова цікава і малодосліджена галузь науки і техніки, якій він пізніше присвятив життя.

У листі до матері і батька із Сан-Ремо 7 січня 1903 року Леся Українка згадує двоюрідних братів Антона Шимановського і Юрія Тесленка-Приходька, які в той час жили у Мюнхені і яких «німецький загальний триб життя [...] „прикоротив”, і натуральну жвавність молодечу в рамки академічні поставив...» [7, 10]. А через місяць, 7 лютого, в листі до матері повідомляє, що ці кузени познайомилися з відомим адвокатом у політичних справах Володимиром Вільгельмовичем Беренштамом, батько якого був приятелем Петра Антоновича Косача. Від кузенів В. Беренштам дістав адресу Лесі Українки, відвідав її в Сан-Ремо „другого дня по приїзду” і пообіцяв допомогти налагодити контакти з редакцією „Мира Божьего” [7, 38].

Цю ж тему Леся продовжує в листі до сестри Ольги від 10 лютого 1903 року: «Приїхав сюди [в Сан-Ремо – *Н. П.*] один з молодих Беренштамів, що познайомився в Мюнхені з Тосею, а про Юру всякі курйози розказує, впрочем в добродушному тоні, як про „славного мальчика”» [7, 40].

Тьотя Сля з сином Юрком 1 березня 1903 року вже були в Сан-Ремо, згодом надїхали й інші гості-родичі, було гамірно, весело. У листі до матері Леся, описуючи буття на італійському курорті, розповідає і про своїх гостей, які її трохи втомили: „А я ще одвикла і від такого многолюдства, і від життя вдвох в одній хаті [з сестрою Оксаною – *Н. П.*], і від таких *stürmische Naturen* (бурхливих натур), як Юрко, тьотя [О. А. Тесленко-Приходько – *Н. П.*] та й Оксана: всі вони при всякій дрібниці повишують голос, входять в азарт, не міряють сили голосу і виразів... Згодом я вже стала привикати, а спочатку була якось приголомшена тим всім” [7, 60]. Загалом же Леся Українка була задоволена, що найближчі рідні не оминають її своєю увагою. До цього періоду відноситься

знімок, зроблений братом Юрієм: Леся Українка на березі моря в Італії, коло Сан-Ремо.

Після гостини в Сан-Ремо Тесленки-Приходьки мали повернутися до Мюнхена, де навчався Юрко, а тоді поїхати до Запруддя.

У травні 1903 року закінчувався лікувальний сезон Лесі Українки в Сан-Ремо і, повертаючись додому в супроводі сестри Оксани, вона планувала відвідати Швейцарію (Цюрих), щоб отримати консультації щодо подальшого лікування від професора Гюгенена. Якби Лесі Українці довелося залишитися в Цюриху, то Оксану, яка мала б подорожувати далі сама, в Мюнхені зустрів би брат Юрко [12,70].

Із листа Лесі Українки до матері (з Києва до Гадяча) від 2 жовтня 1906 р. довідуємося про те, що Юрко Тесленко-Приходько вже одружений, дружину зовуть Ольга [Бронштейн –*Н.П.*]: „Приїхав Юрко Приходько (а т[ьотя] Єля і „Оля” поки що в Дюксені zostались, куди і П[етро] В[асильович] поїхав) і тепер ходить скрізь з отвергнутим женихом своєї жінки, як „два Аякси” інсепараблі [нерозлучні – *Н. П.*],– чудасія!” [7,169].

Юрій Тесленко-Приходько, перебуваючи в Запрудді, багато і цілком професійно фотографував. Фотографія – це ще одна галузь мистецтва і техніки, відносно молода, якаєднала його з братом Михайлом. До наших днів дійшло чимало знімків, зроблених братами в різний час.

Серед них заслуговують на увагу згадувані вже видові й етнографічні фото типажів до „Лісової пісні” Лесі Українки, виготовлені Юрієм Тесленком-Приходьком після 1911 року. Частина знімків увійшла до видання „Лісової-пісні” 1914 року.

Під час останнього перебування Лесі Українки в Києві (травень 1913 р.) «її зфотографував у трьох позах її двоюрідний брат, син тітки Єлени, Юрій Петрович Тесленко-Приходько. Одне з тих фото вміщено в „Лісовій пісні”, видання 1913 року» [4, 871]. Таке фото завжди було з матір’ю, де б вона не жила – в рамочці, вишитій бісером (нині, передане Ольгою Сергіїв зі США, експонується в літературно-меморіальному музеї Лесі Українки в

Колодяжному). Таке ж фото використав П. Дятлов для видання поштової листівки в серії „Українські письменники” (Відень, 1917 р. [8, 10, 46–47]).

Під час Першої світової війни Юрій Тесленко-Приходько був мобілізований і направлений на службу в медсанчастину, де був рентгенологом. Навчання в Мюнхенській політехніці підкріпилося серйозною польовою практикою. На жаль, нам поки що нічого не відомо ні про місце, де Юрій Петрович проходив службу, ні про його науковий доробок – назви праць, їхнє спрямування. А вони, поза всяким сумнівом, були, бо інакше він не став би засновником Рентгенівського інституту в Києві у 1920 році, у 1920-30-х – його директором (а до 1920-го, ймовірно, був членом громадської організації „Рентгендопомога”).

На початку 1930-х років (за іншими даними – 1937 року) Ю. П. Тесленко-Приходько заарештований і засуджений до розстрілу. Дані про його подальшу долю суперечливі: нібито через кілька днів перебування у камері смертників вирок було замінено на ув’язнення в таборах; покарання відбував у Котласі, де й помер. За іншими даними – кінець його життєвого шляху невідомий.

Безперечно одне: він повторив долю своїх батьків, але у значно страшнішому її варіанті – сталінські табори, на відміну навіть від царської каторги, своїх жертв не відпускали: молох був ненаситний.

Література

1. Українська радянська енциклопедія.– Вид. 2-ге.– Т. 9.– К.: Голов. ред. УРЕ.– 1983.
2. Київ: Енцикл. довід. / За ред. А. В. Кудрицького.– К.: Голов. ред. УРЕ, 1981.
3. Енциклопедія українознавства.– Т. 7. / Гол. ред. В. Кубійович.– Л., 1998.
4. Косач-Кривинюк О. Леся Українка. Хронологія життя і творчості.– Нью-Йорк, 1970.
5. Українка Леся. Зібр. тв.: У 12 т.– Т. 10. Листи (1876–1897).– К.: Наук. думка, 1978.

6. Українка Леся. Зібр. тв.: У 12 т.– Т. 11.– К.: Наук. думка, 1978.
7. Українка Леся. Зібр. тв.: У 12 т.– Т. 12.– К.: Наук. думка, 1979.
8. Лесезнавча філокартія: Каталог із коментарем.– Луцьк: Надстир'я, 2005.

Pushkar N. Yuriy Teslenko-Prykhod'ko – One of the Pioneers of Radiology in Ukraine. Biographical Materials.

Little known facts of life and activity of Y. Teslenko-Prykhod'ko (1884–1937 [?]), brother of Lesya Ukrainka, one of the pioneers of radiology in Ukraine, founder of Institute of Radiology in Kiev in 1920, victimized and executed in Stalin's camp, are revealed.

Key words: Teslenko-Prykhod'ko, exile, Zaprudya, polytechnics, radiology, photography, Institute of Radiology.